

dr hab. Janusz Gierszewski, prof. AP
Instytut Bezpieczeństwa i Zarządzania
Akademia Pomorska w Słupsku

RECENZJA

rozprawy doktorskiej pt.:
Wpływ przestępczości lokalnej na poczucie
bezpieczeństwa mieszkańców powiatu pleszewskiego
opracowanej przez mgra Romana PISARSKIEGO
pod kierownictwem naukowym
prof. dra hab. Jana POSOBCA

zlecona przez Radę Dyscypliny Nauki o Bezpieczeństwie Akademii Kaliskiej Uchwałą z dnia 6 października 2022 r. (pismo z dnia 25 października 2022 r.)

1. Znaczenie podjętego tematu rozprawy doktorskiej

Gdy chodzi o przestępczość na pierwszy plan wysuwa się element ochrony przed bezprawnymi zamachami naruszającymi określone dobra człowieka jak życie, zdrowie czy mienie oraz wymierzonych w funkcjonowanie różnych instytucji wykonujących swe ustawowe zadania. Terminy „przestępczość lokalna” i „poczucie bezpieczeństwa mieszkańców” często występują w literaturze przedmiotu, ale nie mają legalnej definicji nadającej im jednolitą treść i zakres znaczeniowy. Ujmowane są na płaszczyźnie obiektywnej (w badaniach ilościowych)

i subiektywnej (w badaniach jakościowych). Są to pojęcia nieostre, ale zbliżone do siebie. Na różnice między nimi może wskazywać rodzaj i waga chronionych wartości. Jednak w tytule brak jest dookreślenia o jakie bezpieczeństwo mieszkańców chodzi (fizyczne, psychiczne, ekonomiczne, kulturowe itd.) Ze społecznego punktu widzenia przestępczość może prowadzić do pogorszenia relacji społecznych, obniżenia poziomu jakości życia czy sytuacji materialnej.

Na poziom poczucia bezpieczeństwa mieszkańców wpływają różnorodne elementy. Pośrednio przestępczość wpływa nie tylko na osoby będące ofiarami, ale także na wszystkich wokół. I nie chodzi tu wyłącznie o pokrzywdzonych, którzy mogą borykać się z konsekwencjami materialnymi czy natury psychologicznej, ale także o osoby zupełnie niezwiązane z zaistniałą sytuacją. Formalną gwarancją bezpieczeństwa lokalnego są określone normy prawne, a gwarancją instytucjonalną - instytucje państwa czy szerzej instytucje publiczne. Jedną z wiodących instytucji wpływających na poziom przestępczości oraz obniżenie poziomu strachu w społeczeństwie jest Policja.

Temat rozprawy dotyczy ważnej społecznie problematyki, a mianowicie zachowań przestępczych występujących lokalnie i ich wpływu na poczucie szeroko pojętego bezpieczeństwa. Na postrzeganie bezpieczeństwa przez społeczeństwo wpływa bardzo wiele czynników. Jednym z ważniejszych jest przestępczość. Jednak tak zarysowany temat jest już

klasycznym ujęciem problemu bezpieczeństwa, które doczekało się wielu opracowań naukowych. Na gruncie polskim ciekawe są badania Pawła Ostaszewskiego opublikowane w pracy (pominiętej w rozprawie) pt.: *Lęk przed przestępczością. Aspekty teoretyczne, metodologiczne i empiryczne* (Wydawnictwo: Wolters Kluwer Polska 2014) Publikacja charakteryzuje oraz wyjaśnia zjawiska lęku przed przestępczością.

Zgadzam się z Autorem dysertacji, że przedłożona do recenzji rozprawa obejmuje zagadnienia: „...szczególnie ważne z perspektywy realizacji celów działania miejscowej jednostki policji oraz innych podmiotów państwowych i samorządowych, służb inspekcji i straży funkcjonujących w powiecie pleszewskim.” (s. 14)

Przestępczość nie tylko budzi lęk, który wymusza w społeczeństwie pewne zachowania, ale też wpływa na infrastrukturę zabudowań (kształtowanie bezpiecznej przestrzeni). Poczucie zagrożenia może też wpływać na poziom rozwoju gospodarczego danego regionu, a gdyż regiony charakteryzujące się niskim poziomem bezpieczeństwa odstraszą potencjalnych inwestorów, a to może spowodować niedobór określonych produktów czy usług, co

w konsekwencji prowadzić może do biedy czy rozwarstwienia społeczeństwa. Przestępczość traktowana jest jako ważny problem społeczny, który wymaga rozwiązania również na poziomie lokalnym. Tylko można się zastanowić, jakie kategorie przestępstw wpływają na postrzeganie jakiego rodzaju bezpieczeństwa. Inne jest postrzeganie przestępczości gospodarczej, pospolitej, seksualnej czy w ruchu drogowym.

Obszar badań jest więc interesujący i zawiera w sobie wiele zagadnień do analizy, pomimo tego, że jest często eksplorowany w różnych kontekstach. Być może, zasadnym było dokonać ograniczeń badawczych, które jasno nakreśliłyby desygnaty bezpieczeństwa, na które ma wpływ nie tylko Policja. W tym celu koniecznym byłoby dookreślenie przedmiotowe pojęcia „bezpieczeństwa” w kontekście prowadzonych badań gdyż takie ujęcie związku przestępczości z bezpieczeństwem mieszkańców sytuuje rozprawę w obszarze kryminologii.

Ważność podjętej problematyki nie musi być specjalnie dowodzona. Większość społeczeństwa zdaje sobie sprawę, że na poczucie bezpieczeństwa ma wpływ przestępczość (nie tylko lokalna).

2. Ocena metodologiczna

Autor dysertacji zdecydował się na przedstawienie wyników swojej pracy badawczej w obszernym opracowaniu, na które składa się wstęp, pięć rozdziałów i zakończenie. Pracę uzupełnia bibliografia, spis wykresów, rysunków, tabel, skrótów, akronimów oraz załączniki.

Prezentowana rozprawa mgra Romana Pisarskiego liczy 424 strony i obejmuje 342 stron tekstu. Pod względem metodycznym prezentuje **poziom zapewniający samodzielność naukową oraz wystarczającą znajomość warsztatu naukowego.**

Kwestiom metodologicznym poświęcono rozdział pierwszy (s. 13-40), w którym odniesiono się do genezy wyboru tematu, przedmiotu i celu badań, problemu i hipotez badawczych, a także przebiegu procesu badawczego, metod, technik i narzędzi badawczych, doboru i charakterystyki próby badawczej oraz charakterystyki respondentów.

W ocenie metodologicznej warto zwrócić uwagę na przygotowanie genezy problemu oraz zakreszenie obszaru badań. Szkoda jednak, że nie ma odniesienia do aktualnego stanu wiedzy na podjęty temat.

Autor twierdzi, że: „Argumentem uzasadniającym badania było założenie, że wyniki badań poczucia bezpieczeństwa oraz jego determinantów ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości w strukturze zagrożeń, w skali powiatu pleszewskiego z dużym prawdopodobieństwem nie będą tożsame z wynikami badań ogólnokrajowych.” (s. 14) Trudno jest mi się zgodzić z tym argumentem, ponieważ dobrze przeprowadzona kwerenda literatury powinna wykazać wielość opublikowanych prac w tym obszarze (m. in. Stefański M., *Poczucie bezpieczeństwa publicznego i ocena działań Policji w percepcji mieszkańców Słupska*, badania cykliczne prowadzone od 2007 roku, Biernat T., Gierszewski J., *Poczucie bezpieczeństwa społecznego młodzieży w małym środowisku*, Akapit Toruń 2013; Rydz E., Szymańska W., *Waloryzacja przestrzeni miejskiej pod względem atrakcyjności mieszkaniowej i poczucia bezpieczeństwa średnich miast Pomorza*. [W:] M. Madurowicz (red.), „Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej”, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UW 2007). Po drugie, nie mogą być tożsame. Porównuje się obiekty podobne. Porównywanie poczucia bezpieczeństwa ma swoją metodę - metodę komparatystyczną. Oznacza ona nie tylko badanie czystych podobieństw, lecz zestawienie podobieństw i różnic. Metoda ta polega na objaśnieniu podobieństw istniejących między różnymi rozwiązaniami, jak też ukazaniu różnic występujących pomiędzy podobnymi obiektami. Reasumując, postrzeganie bezpieczeństwa i struktura przestępczości musi być inna ponieważ powiat pleszewski jest innym obiektem badań niż Polska. Powiat pleszewski można porównać jedynie do powiatu o podobnej charakterystyce demograficznej i społeczno-gospodarczej.

Przykładowo, tendencje poczucia bezpieczeństwa wśród Polaków wynikają z cyklicznych *Raportów o stanie bezpieczeństwa w Polsce* przeprowadzane m. in. przez CBOS. Wynika z nich, że jeżeli chodzi o bezpieczeństwo społeczności lokalnych, to najbezpieczniej w swoim miejscu zamieszkania czują się mieszkańcy wsi i małych miasteczek (do 20 tys. ludności). O tym, że w ich miejscowości nie jest bezpiecznie i spokojnie mówi tylko co szesnasty mieszkaniec wsi (6%). Ten współczynnik niestety nie odnosi się do ludności największych polskich aglomeracji, gdzie co piąty mieszkaniec uważa swoje miasto za niebezpieczne.

W badaniach brak jest nawiązania do teorii naukowych. I tak przykładowo FI. Shaftoe w pracy, *Crime in High-Rise Housing Is It the Built Environment 's Fault,*¹ wskazał na grupę teorii akcentujących silnie rolę rozwiązań urbanistycznych i architektonicznych jako generujących lub zapobiegających zjawisku przestępczości i jego pochodnych, którymi są lęk, poczucie zagrożenia lub poczucie bezpieczeństwa. Inna grupa teorii natomiast akcentuje rolę społecznych i psychologicznych czynników.

Uważam, że uwaga ta ma uzasadnienie pod względem logicznej spójności prowadzonych wywodów, ponieważ korzystniejszy byłby taki układ pracy, w którym wyznaczony cel i jej zakres przedstawione byłyby jako konsekwencja opisanego wcześniej aktualnego stanu wiedzy oraz teorii na rozważany temat, ze wskazaniem jakie braki stanu badań uzupełniać będzie praca. Po prostu, chodzi o wykazanie luki badawczej i wskazanie falsyfikowanej teorii.

Określenie „wpływu” lokuje pracę w strategii ilościowej. Badanie świadomości indywidualnej (mieszkańców i ekspertów) powoduje, że źródła pierwotne nie dotyczą badania

¹ FI. Shaftoe, *Crime in High-Rise Housing Is It the Built Environment 's Fault,* [w:] T. Lukas (red.), „Crime Prevention in High-Rise Housing, Schriftenreihe des Max Planck-Instituts für ausländisches und internationales Strafrecht”, Band 136, Duncker & Humblot, Berlin 2007, s. 19-40.

rzeczywistych aktów przestępczości. Chodzi o to, że tak zwane wskaźniki wiktyimizacji często bywają bądź źle rozumiane, bądź źle interpretowane. Na przykład na podstawie odpowiedzi na pytanie: „Czy w miejscowości, w której Pan/i/ mieszka zdarzają się: A/ kradzieże? ... (s. 389).?” nie możemy szacować liczby rzeczywistych aktów przestępstwa kradzieży, a tym samym trudno określić obiektywną skalę przestępczości i jej wpływu na obawę utraty mienia mieszkańców. Natomiast pozwalają określić stan psychologiczny- lęku przed przestępczością. Jak wspomniałem w recenzji, należało wykazać kategorie przestępstw (pod względem ilościowym i jakościowym), które wpływają na postrzeganie określonego rodzaju bezpieczeństwa. Jedno przestępstwo na tle rabunkowym czy seksualnym zwiększa poziom lęku wśród mieszkańców niż liczne kradzieże sklepowe. (Zob. J. Gierszewski, *Wpływ paniki moralnej na postrzeganie bezpieczeństwa publicznego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje” nr 21, 2016, s. 115-137)

Zastosowane przez Autora w badaniach empirycznych rozwiązania metodologiczne lokują całość projektu badawczego oraz jego realizację ilościowym i jakościowym paradygmacie metodologicznym. Wybór metody wiodącej w części empirycznej (sondaż diagnostyczny przeprowadzony techniką ankiety i wywiadu) uznają za trafny.

Poprawność formułowania problemów i hipotez badawczych

Doktorant podkreślił, że **przedmiotem badań** jest „bezpieczeństwo mieszkańców powiatu pleszewskiego, będących określoną społecznością oraz przestępczość lokalna” (s. 15).

Celem poznawczym badań „jest ustalenie zbioru, zidentyfikowanie i usystematyzowanie determinantów poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu pleszewskiego oraz umiejscowienie w tym zbiorze przestępczości lokalnej, jako jednego z mierzalnych i obiektywnych czynników wpływających na poczucie bezpieczeństwa.

Celem praktycznym (użytecznym) jest umożliwienie samorządom lokalnym, Komendzie Powiatowej Policji w Pleszewie oraz innym służbom, inspekcjom i strażom odpowiedzialnym za bezpieczeństwo mieszkańców powiatu pleszewskiego, podjęcie działań adekwatnych do zdefiniowanych przez społeczność lokalną zagrożeń, w ramach posiadanych kompetencji. W ocenie autora identyfikacja, analiza, a następnie sformułowanie konstruktywnych wniosków i propozycji zmian, stworzy korzystniejsze warunki do pełniejszej realizacji postulatów służebnej roli policji wobec społeczeństwa. Jednocześnie, zidentyfikowanie zagrożeń kryminalnych wskazywanych przez społeczność lokalną będzie implikować konieczność modyfikacji kierunków działań Komendy Powiatowej Policji w Pleszewie w zakresie ścigania sprawców.” Przeprowadz. (s. 15-16)

Główny problem badawczy sprowadzony został do odpowiedzi na pytanie: „Jaki wpływ ma przestępczość lokalna na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu pleszewskiego?”

Dążąc do pogłębienia badań określono w formie kolejnych pytań cztery problemy szczegółowe: 1. Jakimi czynnikami determinują poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu pleszewskiego? 2. Jaki jest rozmiar przestępczości lokalnej w rozbiciu na jej poszczególne kategorie? 3. Jakimi podmiotami są odpowiedzialne za bezpieczeństwo mieszkańców powiatu pleszewskiego? 4. Jakich zmian należy dokonać w działaniach podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo mieszkańców powiatu pleszewskiego?. (s. 16)

Przyuszczając, że „Przestępczość lokalna, (rzeczywiście występująca na terenie powiatu pleszewskiego) mierzona zarówno rozmiarem przestępstw ujawnionych, rozmiarem przestępstw stwierdzonych, jak i wskaźnikiem wykrywalności, ma istotny i bezsporny wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu pleszewskiego” stało się dla Autora **główną hipotezą**, która ma formę tezy. (s. 15) Konsekwencją sformułowania szczegółowych problemów badawczych było przyjęcie hipotez szczegółowych. (s. 16-18)

Recenzowana rozprawa spełnia wymagania w zakresie znajomości warsztatu metodologicznego. Poprawnie została zarysowana sytuacja problemowa oraz celowość podjęcia badań. Przyjęte założenia dotyczące określenia przedmiotu i wskazania celu badań, sformułowane problemy oraz hipotezy badawcze stanowiły wystarczającą bazę do realizacji badań.

Mam jednak pewne uwagi do postawionych problemów i założonych hipotez.

We współczesnej metodologii hipotezą jest każda zakładana odpowiedź na postawione pytanie, która oznacza przewidywanie w obszarze związku zmiennych czyli jest to przypuszczenie formułowane do pytań korelacyjnych. Hipoteza jest oczywista i nie zawiera zmiennych. W uproszczeniu, Autor sformułował pytanie: Jaki ma wpływ? I odpowiedział na nie: Ma istotny i bezsporny.

Otóż hipoteza ta pomija kategorie przestępstw oraz problematykę „przestępstw bez ofiar” sformułowaną przez Edwina Schura i Hugona Bedau. Zakładam subiektywnie, że nie wszystkie przestępstwa mają taki sam wpływ na bezpieczeństwo mieszkańców.

W konsekwencji niespójne wydaje się sformułowanie hipotezy do problemu głównego, gdyż nie ma w niej nie tylko odniesienia do kategorii przestępstw w ujęciu ilościowym (liczby, a nie „rozmiaru”) i jakościowym, ale też do uwarunkowań społeczno - demograficznych, urbanistycznych czy czasowo-przestrzennych.

Wydaje się też, że hipotezy cząstkowe są oczywiste i nie wymagają badania.

(1) Oczywistym jest, że „czynniki determinujące poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu pleszewskiego można podzielić na dwie grupy”. (s. 17) Wystarczy sięgnąć do bogatej literatury przedmiotu. Tam można znaleźć zdecydowanie więcej „grup” podziału.

(2) Oczywistym jest, że rozmiar przestępczości lokalnej w rozbiciu na poszczególne jej kategorie, jest niższy od średniego rozmiaru przestępczości województwa wielkopolskiego.” Otóż, jak napisałem w recenzji, badania komparatystyczne wymagają zidentyfikowania podobieństw i/lub różnic w stosunku do co najmniej dwóch obiektów reprezentujących określoną klasę zjawisk. W takim przypadku należało porównać „podobne” do siebie powiaty czy województwa. Im więcej tego typu powiatów można zidentyfikować, tym większe prawdopodobieństwo, że badana zależność nie jest przypadkowa i nie jest korelacją, ale może mieć charakter ściśle przyczynowy. Zjawisko zróżnicowania rozmieszczenia przestępczości w skali krajowej i regionalnej posiada bogatą literaturę (prace: B. Hołysta, A. Siemaszko, E. Bogackiej i in.).

(3) Oczywistym jest, „że głównym podmiotem odpowiedzialnym za zapewnienie bezpieczeństwa kryminalnego na terenie powiatu pleszewskiego jest Komenda Powiatowa Policji w Pleszewie, a inne podmioty udzielają jej w tym zakresie wsparcia.” (s. 17) Problematyczne może być pojęcie „bezpieczeństwa kryminalnego”, które jest raczej nieobecne w naukach o bezpieczeństwie. (s. 56-57)

(4) Nie wiem dlaczego hipoteza cząstkowa do czwartego problemu szczegółowy w postaci otwartego pytania: „Jakich zmian należy dokonać w działaniach podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo mieszkańców powiatu pleszewskiego?” została sformułowana

w następujący sposób: „Należy sądzić, że zmian wymaga zarówno obszar koordynacji działań i współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo mieszkańców powiatu pleszewskiego, jak i taktyka działań podejmowanych indywidualnie przez te podmioty (w tym głównie Komendy Powiatowej Policji w Pleszewie), a więc trochę „obok pytania. (s. 18)

Uzasadnienie do przyjętych hipotez nie ułatwia też wykazania związku pomiędzy zmiennymi tj. wpływem przestępczości na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Nie jestem przekonany, że zależy to od: podziału na dwie grupy zagrożeń, niższych rozmiarów przestępczości od średniej województwa, świadomości mieszkańców, że Komenda Powiatowa Policji

w Pleszewskie jest „głównym podmiotem odpowiedzialnym za zapewnienie bezpieczeństwa kryminalnego na terenie powiatu pleszewskiego” i że zmian wymaga „zarówno obszar koordynacji działań i współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo mieszkańców...”

Próbując znaleźć odpowiedź na pytania problemowe oraz w celu zweryfikowania hipotez Autor założył konieczność wykorzystania określonych metod, technik i narzędzi badawczych. (s. 20-30)

Metody i techniki badawcze

Rozważania przeprowadzone w recenzowanej rozprawie oparte są na różnych metodach badawczych. Autor posłużył się głównie metodami teoretycznymi, takimi jak: analiza, synteza, abstrahowanie, porównywanie, przeciwstawianie analogia, dedukcja, indukcja, uogólnianie i wnioskowanie.. (s. 21) oraz empiryczną tj. sondażem diagnostycznym (badanie sądów i opinii). (s. 27)

Problematyczny dla mnie jest poziom ufności, który Autor oszacował na 80%. Wskaźnik ten oznacza, jak bardzo jest niepewny uzyskanych rezultatów, $\alpha = 0,80$ co oznacza, że na pewno jest na 80%. Przy $\alpha = 0,95$ liczba respondentów wyniosłaby: 381.

W charakterystyce respondentów brak jest wskazania miejsca zamieszkania. Nie wiem ilu respondentów było z gmin: Pleszew, Gizałki, Chocz, Czermin, Dobrzyca i Gołuchów.

Wykorzystanie tych metod badawczych należy uznać za wystarczające do przedstawienia problematyki wskazanej w tytule rozprawy i wyciągnięcia prawidłowych ocen i wniosków.

Dobór literatury, umiejętność analiz źródeł

Dobór literatury przedmiotu jest poprawny. Z racji podjętego tematu odnosi się głównie do przestępczości i badań bezpieczeństwa. Baza źródłowa i literatura przedmiotu są w miarę zróżnicowane. Bibliografia została sporządzona z uwzględnieniem zwyczajowo przyjętych standardów w tym zakresie tj. w podziale na publikacje zwarte (108 pozycji), artykuły (15), akty prawne (31), strony i internetowe (30) oraz inne źródła (3)

Autor stosuje tabele, rysunki oraz wykresy, które znacznie ułatwiają śledzenie toku wywodu i ocenę wyprowadzanych wniosków. Cechuje je wysoki poziom graficznego dopracowania; są przejrzyste i łatwe w interpretacji.

Za błędną uznaję kolejność prezentacji aktów prawnych. (s. 355-357) Akty prawne powinny być prezentowane według chronologii oraz hierarchiczności.

Baza źródłowa oparta została głównie na krajowych publikacjach., które Autor zastosował w 450 przypisach.

Mam wrażenie, że Autor unika miejscami krytycznej analizy, konkludowania wątków i jest nadmiernie ostrożny w wyprowadzaniu własnych wniosków.

Konkludując przegląd literatury został przeprowadzony poprawnie tj. obszar powiązany z przedmiotem badań, wskazano sposób doboru literatury do analizy. Badania ankietowe, jak i przeprowadzona analiza wyników, mają cechy dojrzałego projektu badawczego z odpowiednią analizą ilościową i interpretacją otrzymanych wyników. Poza wspomnianą wyżej kwestią problemów i hipotez, przeprowadzone badania wydają się poprawne i dostarczają wartościowych wyników z punktu widzenia zakładanego celu pracy.

Poprawność terminologiczna i językowa

Rozprawa pod względem terminologicznym i językowym została w zasadzie napisana poprawnie. Nie występują dyskredytujące błędy stylistyczne czy językowe. Pod względem redakcyjnym tekst, tabele, rysunki oraz wykresy, jak już podkreśliłem, opracowano z należytą starannością. Autor zachowuje zasadniczo spójny ciąg wyводу, wykazując się umiejętnością prezentacji, wnioskowania oraz interpretacji wyników.

Konkluzja: aparat stosowanych pojęć w dysertacji nie budzi większych zastrzeżeń. Należy pracę uznać za poprawną pod względem redakcyjnym i terminologicznym. Autor wykazał się poprawną znajomością warsztatu pisarskiego i poprawnością terminologiczną.

3. Ocena merytoryczna

Przyjęty problemowy układ pracy należy uznać za uzasadniony i poprawny.

Intytulacja poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów pracy jest poprawna. Natomiast objętość poszczególnych rozdziałów jest różna. Rozdział I. liczy 28 stron, II .102, III . 122, IV. 38, a V. stron 40.

Autor na początku wskazuje, co było inspiracją do napisania rozprawy. Zwraca uwagę, że: „Nigdy dotąd nie przeprowadzono kompleksowego badania poczucia bezpieczeństwa oraz czynników determinujących to poczucie wśród mieszkańców powiatu pleszewskiego.” (s. 13) ora subiektywny czynnik wynikający z wieloletniego doświadczenia zawodowego Autora. (s. 14)

W **rozdziale pierwszym** rozprawy Autor przedstawił *Założenia metodologiczne pracy*, które zostały już zaprezentowane w recenzji. Rozdział ten stanowi ważny element rozprawy określający szczegółowo metodykę badań naukowych.

Rozdział drugi (*Determinanty poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu pleszewskiego*; s. 41-) prezentuje wprowadzenie do podjętego problemu badawczego. Na treść tego rozdziału składa się identyfikacja bezpieczeństwa, typologii i poczucia bezpieczeństwa. Nieco polemiczna jest definicja bezpieczeństwa kryminalnego. Wg Autora oznacza ona: „ efekt działań i zaniechań, finalny produkt wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za szeroko rozumiane bezpieczeństwo w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości.” (s. 57) Kryminologia to dziedzina zajmująca się osobą sprawcy przestępstwa, przyczynami jego czynu i warunkami społecznymi, w jakich go dokonał. Jako samodzielna dyscyplina naukowa rozwinęła się pod koniec XIX za sprawą C. Lombroso oraz

P. Topinarda, którzy w swojej pracy naukowej koncentrowali się na przestępczości, jako na zjawisku znajdującym się wówczas w kręgu nauk antropologicznych. Dzisiejsza kryminologia, za której główny cel uważa się redukcję przestępczości i marginalizację pewnych zjawisk patologicznych, to interdyscyplinarna dziedzina nauki, która czerpie z dokonań z nauk przyrodniczych, jak

i społecznych oraz ekonomicznych. W takim ujęciu bezpieczeństwo kryminalne oznaczałoby akceptowalny przez określoną społeczność poziom przestępczości w niektórych kategoriach. Nie jest przecież możliwe zaakceptowanie jakiegokolwiek zbrodni. Definicja Autora pomija dotychczasowy dorobek kryminologii związany z uwarunkowaniami przestępczości w tym paradygmatów: klasycznych, neoklasycznych, pozytywistycznych czy antynaturalistycznych. Uważam, że niepotrzebne w tym podrozdziale są rozważania nt. Policji. (s. 59-60).

Sądzę też, że wprowadzanie autorskich definicji gmatwa ich zakres pojęciowy. Autor twierdzi, że: „Bezpieczeństwo lokalne to zapewnianie ochrony istotnych lokalnie wartości przed wszelkimi zagrożeniami, na rzecz społeczności lokalnej i przy aktywnym udziale tej społeczności, przez lokalne podmioty wchodzące w skład systemu bezpieczeństwa narodowego, z wiodącą rolą policji.” (s. 61) Bezpieczeństwo lokalne jest elementem państwowego bezpieczeństwa wewnętrznego. Rozumiane jest jako pewien typ ładu społecznego opartego na naturalnych związkach i poziomach styczności często o charakterze osobistym. (Zob. W. Fehler, *Lokalny wymiar wewnętrznego bezpieczeństwa państwa*, [w:] „Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym”, red. W. Fehler, Warszawa 2009, s. 23.) Trudno przypisać „wiodącą rolę Policji” w zapewnieniu bezpieczeństwa ekonomicznego, militarnego, zdrowotnego czy ekologicznego nawet na poziomie lokalnym.

Niezrozumiałe jest dla mnie wprowadzanie następujących wątków, w których: „Jeden z najwybitniejszych uczonych wszech czasów sir Isaac Newton (1643-1727) – angielski fizyk, matematyk, astronom, filozof, alchemik, historyk i bibliista, w 1687 roku sformułował i opublikował w *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*, słynne trzy zasady dynamiki. Trzecia zasada dynamiki Newtona brzmi: Oddziaływania ciał są zawsze wzajemne” (s. 64)

w kontekście sformułowania własnej definicji poczucia bezpieczeństwa, rozumianej jako: „rodzaj reakcji psychosomatycznej, z natury indywidualnej dla każdego człowieka, będącej wypadkową reakcji na zespół wszystkich czynników (bodźców) wywołujących w tym człowieku uczucie strachu, lęku, niepewności, zagrożenia oraz indywidualnej oceny adekwatności i skuteczności działań instytucji państwowych, samorządowych i innych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, neutralizujących zidentyfikowane zagrożenia.” (s. 65)

Na marginesie, definicja powinna składać się z trzech części: 1) definiendum – to ta część definicji, która zawiera nazwę definiowaną 2) zwrotu łączącego oraz 3) definiensa – a więc zwrotu definiującego. W mojej subiektywnej ocenie proponowane definicje zaliczyłbym do pseudodefinicji. Definicja powinna być adekwatna, czyli nie powinna być ani za szeroka, ani za wąska. W tym przypadku definicja jest za szeroka, gdyż zakres definiensa jest nadrzędny względem zakresu definiendum.

Tytuł kolejnego podrozdziału to: „Zarys polskiego systemu bezpieczeństwa narodowego. Miejsce Policji i Państwowej Straży Pożarnej w systemie bezpieczeństwa narodowego.” (2.2.) Ochrona bezpieczeństwa publicznego i powszechnego jest częścią działu administracji rządowej – dział „sprawy wewnętrzne” (Tekst jednolity: Dz.U. z 2007 r., nr 65, poz. 437 z późn. zm.) Autor swe rozważania kończy: „Nawiązując do zakresu i obszaru badań przedmiotowej dysertacji, należy stwierdzić, że również na terenie powiatu pleszewskiego funkcjonują lokalne struktury systemu bezpieczeństwa narodowego.

Głównym, lokalnym podmiotem odpowiedzialnym za utrzymanie bezpieczeństwa powszechnego na terenie powiatu pleszewskiego jest Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Pleszewie. Natomiast kluczową jednostką odpowiedzialną za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego jest Komenda Powiatowa Policji w Pleszewie.” (s. 73)

W kolejnym podrozdziale zatytułowanym *Prolegomena zagrożeń bezpieczeństwa* dokonano chaotycznej analizy zagrożeń bezpieczeństwa. Nie wiem jaki związek wpływu przestępczości na postrzeganie bezpieczeństwa przez mieszkańców Pleszewa miał fakt, w którym: „W wyniku eksplozji łodzi, którą płynął Lord Mountbatten, oprócz niego, w ataku przeprowadzonym przez IRA zginęło jeszcze troje ludzi, w tym wnuk lorda.” (s. 84) Nie wiem też czy dla tych mieszkańców zagrożenie terrorystyczne ma charakter lokalnej przestępczości. (s. 85-86) Mam też wątpliwość czy cyberzagrożenia mają taki charakter (s. 86-90) oraz zagrożenia kulturowe. (s. 90-93) Szkoda, że wskazane czynniki subiektywne poczucia bezpieczeństwa nie znalazły odzwierciedlenia w kwestionariuszu ankiety. (s.96)

Kolejny podrozdział to analiza *Determinantów poczucia bezpieczeństwa w badaniach mieszkańców powiatu pleszewskiego oraz opiniach ekspertów*. Zauważyć należy, że 41 badanych (tj. 25%), określiło „poczucie bezpieczeństwa” również jako pewien „stan świadomości” o występujących zagrożeniach: finansowych, ekonomicznych, politycznych, środowiskowych, życia i zdrowia, a na końcu przestępczych. (s. 99) Trudno jednak zagrożenia integralności państwa czy spadek zaufania do państwa zaliczyć do zagrożeń lokalnych. (s. 101) Bezdomność, biedę, długotrwałe bezrobocie zaliczyłbym do problemów społecznych, a nie przestępczości lokalnej. (s. 103) Większość z prezentowanych analiz ma charakter ilościowy. Trudno sobie wyobrazić sytuację, w której człowiek nie obawia się o swoje życie, zdrowie czy mienie. Wyniki badań potwierdzają tezę, że mieszkańcy małych społeczności lokalnych czują się bezpieczniej niż mieszkańcy aglomeracji.

Podtrzymuję oczywistość hipotezy zakładającej, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu pleszewskiego stymulują czynniki o charakterze globalnym i lokalnym. (s. 141-142)

Rozdział trzeci (*Charakterystyka przestępczości powiatu pleszewskiego w latach 2010-2020*) odnosi się do *przestępczości jako zjawiska społecznego oraz policyjnej statystyki kryminalnej* odniesionej do powiatu pleszewskiego (3.3.). Zawiera on lakoniczną charakterystykę powiatu pleszewskiego (s. 167-168) oraz różnych kategorii przestępstw takich jak: kradzież cudzej rzeczy (s. 169-175), kradzieży z włamaniem (s. 176-181), kradzież i kradzież z włamaniem samochodu (s. 182-187); uszkodzenie rzeczy (s. 188-193); przestępstwa rozbójnicze (s. 194-201); bójka i pobicie (s. 202-208); uszczerbek na zdrowiu (s. 208-2014). Ponadto Autor analizuje „rozmiary” przestępczości narkotykowej, gospodarczej, korupcyjnej na tle „przestępczości ogólnej”.

Nie do końca rozumiem jakie znaczenie ma charakterystyka podejrzanych i tymczasowo aresztowanych dla postrzegania bezpieczeństwa przez mieszkańców powiatu pleszewskiego. Dla mnie postrzeganie przestępczości nie musi mieć związku z liczbą podejrzanych i TA.

W literaturze przedmiotu wykazuje się poważne różnicowanie rozmieszczenia różnych rodzajów przestępstw. Stworzono też koncepcję regionu przestępczości jako obszaru, na którym wokół ośrodka centralnego (miasta powiatowego/województwa) przestępstwa rozmieszczone są stosunkowo równomiernie, a jego granicę wyznacza skokowa zmiana ich natężenia. Analizowano także współzależności pomiędzy poszczególnymi rodzajami przestępstw, wskazując, że najwyższe korelacje dotyczą włamań do mieszkań i kradzieży samochodów.

Brak przywołania stanu badań powoduje, że i kolejny podrozdział, tym razem dotyczący statystycznej analizy przestępczości, zawiera lakoniczne sądy ilościowe. Stwierdzenie, że: „Dane statystyczne poddane analizie wskazują jednocześnie, iż wykrywalność przestępstw w poszczególnych kategoriach, notowana w latach 2010-2020, na terenie powiatu pleszewskiego, była zdecydowanie wyższa od średniej wykrywalności notowanej w tym samym czasie na terenie województwa wielkopolskiego”, (s. 263) nie mają związku z poczuciem bezpieczeństwa. Wątpię, aby mieszkaniec powiatu pleszewskiego interesował się wykrywalnością w powiecie i województwie i ten czynnik miałby istotny wpływ na postrzeganie przez niego szeroko pojętego bezpieczeństwa.

W mojej ocenie należało dokonać analizy rozmieszczenia poszczególnych rodzajów przestępstw w powiecie pleszewskim oraz szukania zależności pomiędzy rozmiarami i koncentracją przestępstw w gminach a ich wielkością i znaczeniem w powiecie w kontekście postrzegania bezpieczeństwa przez mieszkańców.

Rozdział czwarty (*Rola Komendy Powiatowej Policji w Pleszewie oraz innych lokalnych podmiotów w zapewnianiu bezpieczeństwa kryminalnego mieszkańcom powiatu pleszewskiego*) odnosi się do badania *podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo na poziomie lokalnym* (s. 265-...) oraz ich współpracy (4.2.) Ta ostatnia oparta została na opiniach ekspertów (s. 279-284)

Kolejny podrozdział dotyczy: *Oceny współpracy podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo z Komendą Powiatową Policji w Pleszewie w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości*. (4.3.) Autor analizuje tu wyniki badań ankietowych. Uważam, że: „Zaprezentowane wyniki badania uprawniają do stwierdzenia, że 62% dorosłych mieszkańców powiatu pleszewskiego pozytywnie ocenia współpracę Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Pleszewie z Komendą Powiatową Policji w Pleszewie w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczość”, (s. 287) nie mają bezpośredniego związku z postrzeganiem bezpieczeństwa.

Autor twierdzi mało odkrywczo, że: „Podsumowując należy stwierdzić, iż podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo mieszkańców powiatu pleszewskiego jest wiele”. (s. 298) Tylko jakie bezpieczeństwo ma na myśli?

Szkoda, że analizy przestępczości nie są prowadzone z wykorzystaniem literatury kryminologicznej dotyczącej etiologii zjawiska, fenomenologii kryminalnej czy działań z zakresu profilaktyki. Przynajmniej takiej próby nie widać w przypisach. Wnioski oparte są o dane pochodzące ze statystyki policyjnej (KSIP) w sposób oczywisty nie uwzględniają tzw. ciemnej liczby przestępstw. Ta ostatnia uwaga może mieć znaczenie w obiektywnych (bo statystycznych) wyliczeniach liczby przestępstw w różnych kategoriach.

Analizy empiryczne przedstawione w tej części pracy, osadzone są w strategii ilościowej i jakościowej. Materiał empiryczny nie poddano różnym procedurom obliczeń, m. in. współczynnikowi Alfa-Cronbacha, czy korelacji C-Persona. Szkoda też, że Autor nie zawsze wprost koncentruje swych analiz na związkach pomiędzy przestępczością, a postrzeganiem bezpieczeństwa.

Niemniej jednak badania empiryczne podnoszą wartość opracowania i łączą teorię z praktyką. Ich przeprowadzenie oraz opracowanie wyników wymaga dużego nakładu pracy i są czasochłonne. Mam jednak do nich uwagę czym powiat pleszewski wyróżnia się pod względem geograficznym, ekonomicznym, społecznym od innych powiatów w Polsce. W mojej ocenie należało w bardziej przekonujący sposób wykazać lokalne uwarunkowania kryminologiczne tego powiatu. Ta uwaga dotyczy różnic w badaniach nomotetycznych i idiograficznych. Wybór jednego powiatu może zawęzić obszar badań, a tym samym nie

wykazać statystycznych zależności pomiędzy hermetycznością lokalnego postrzegania przestępczości. Trudno na tej podstawie charakteryzować to zagadnienie w szerszej skali.

Rozdział piąty (*Propozycje kierunków zmian dotyczących podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo mieszkańców powiatu pleszewskiego, s.303- ...*) dotyczy możliwości i ograniczenia w obszarze zapobiegania i zwalczania przestępczości w powiecie pleszewskim oraz rekomendacji zmian wewnątrz Policji w zakresie usprawnienia działań w obszarze bezpieczeństwa kryminalnego. Co zmieniać skoro wskaźniki wykrywalności w latach 1999–2019 również wykazują bardzo korzystny trend wzrostowy? (s. 324)

Treść kolejnych podrozdziałów niekoniecznie nawiązuje do tematu rozprawy. Dużo tu rozważań o doborze do służby kryminalnej i zarządzania ludźmi, systemu oceny czy poziomu finansowania (s. 327-336).

Warto też zauważyć, że na postrzeganie bezpieczeństwa ma wpływ nie tylko działalność Policji.

Postrzeganie bezpieczeństwa oparto głównie na wynikach badań ankietowych i wywiadu eksperckiego. Pominęto inne źródła informacji o zagrożeniach w obszarze bezpieczeństwa np. Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa czy informacje medialne wpływające na postrzeganie bezpieczeństwa.

Konstatacja o lokalnym zróżnicowaniu przestępczości pozwala przede wszystkim uznać, że dotychczasowe ogólnokrajowe dane mogą fałszować rzeczywisty obraz postrzegania przestępczości. Wobec tego badania na poziomie lokalnym powinny dostarczyć rzetelnych danych kryminologicznych.

W **Zakończeniu** (s. 343-347) dokonano przypomnienia o „mnogości zagrożeń”. Nie wiem dlaczego w postrzeganiu przestępczości lokalnej znaczenie ma: „... wojna na Ukrainie wywołana brutalną agresją militarną Federacji Rosyjskiej na ten kraj...” (s. 343) Z przeprowadzonych przez Autora badań to nie wynika.

Najważniejsze wnioski Autor sformułował w kilku mało odkrywczych stwierdzeniach, które w różnym stopniu odnoszą się do weryfikacji przyjętych hipotez I tak: „na poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnej wpływ mają zarówno zagrożenia globalne dotyczące mieszkańców całego świata jak i zagrożenia lokalne, w tym zagrożenie lokalną przestępczością”... Ciągłe rozwijająca się i ewoluująca struktura zagrożeń nakazuje państwu prowadzenie długofalowej polityki bezpieczeństwa.”, „od wielu lat trendy wykrywalności w poszczególnych kategoriach przestępstw są korzystne, co karze wysoko ocenić sprawność działania pionu kryminalnego polskiej policji”, daleki od doskonałości jest funkcjonujący system szkolenia policjantów pionu kryminalnego...” itd. (s. 343-347)

Podsumowanie

Oceniając sposób realizacji przyjętego celu rozprawy, założenia metodologiczne, wkład pracy oraz uzyskane rezultaty, należy stwierdzić, że przedstawione wyniki oraz kierunki interpretacji mogą stanowić inspiracje do kontynuowania poruszonej problematyki.

Opis procedury badania oraz procedury przygotowania warsztatowego – narzędzi badawczych dowodzą umiejętności metodologicznych. Można wyróżnić Autora za próbę precyzyjnego przedstawienia doboru próby badawczej, lecz jej wielkość w mojej ocenie jest mało satysfakcjonująca w świetle poziomu ufności.

Rozprawa nosi znamiona zarówno pracy o charakterze teoretycznym (analiza i synteza literatury przedmiotu oraz aktów prawnych) z elementami analityczno-empirycznymi (głównie badań ankietowych i wywiadów eksperckich), na podstawie których podjęto próbę

wnioskowania i uogólnienia, jak i rekomendacji co do ukierunkowania działań lokalnych instytucji bezpieczeństwa. Dowodzi to, że Autor posiadał umiejętność w zakresie wypracowania uogólnionych wniosków z przeprowadzonych badań i proponowania rozwiązań w zakresie poprawy bezpieczeństwa lokalnego..

Recenzowana rozprawa stanowi istotne, twórcze, uzasadnione naukowo zawodowego dorobku Autora. Fakt ten, moim zdaniem, zasługuje również na uwagę i uznanie.

Mimo wykazania pewnych usterek, jak i niedoskonałości merytorycznej oraz warsztatowej, które można złożyć na brak doświadczenia w prowadzeniu samodzielnych badań naukowych należy stwierdzić, że praca stanowi interesującą propozycję badawczą o charakterze naukowym.

5. Wniosek końcowy

Sformułowane uwagi krytyczne nie podważają ogólnej wartości recenzowanej rozprawy, a zmierzają do konieczności kontynuowania szerszego dyskursu wokół poruszanych problemów. Ich wskazanie jest wartością recenzji i może przydać się Doktorantowi w dalszej pracy naukowej.

Autor wykazał się umiejętnością postawienia oryginalnego problemu naukowego, dostosowania do jego rozwiązania poprawnej konstrukcji, jak również konsekwencją badawczą. Prezentowana rozprawa doktorska stanowi indywidualny wkład Autora w rozwój nauk o bezpieczeństwie. Dzięki swej oryginalności przyczynia się w określonym stopniu do wzbogacenia dorobku naukowego w tym zakresie.

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że recenzowana praca spełnia wymogi przewidziane w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1852 z późn. zm.).

Stawiam wniosek o dopuszczenie Pana mgra Romana PISARSKIEGO do publicznej obrony rozprawy doktorskiej, tj. dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

dr hab. Janusz Gierszewski

profesor AP

Chojnice, dn. 08 listopada 2022 r.